

Studying the fundamental transformation of education from the perspective of social education in the first and second secondary schools

ARTICLE INFO

Article Type

Research Article

authors

Reza Shojaei Shemirani *

Mohammad Reza Sarmadi

Amir Maliki

Masoumeh Samadi

How to cite this article

Reza Shojaei Shemirani, Mohammad Reza Sarmadi, Amir Maliki, Masoumeh Samadi, Studying the fundamental transformation of education from the perspective of social education in the first and second secondary schools, *Journal of Islamic Life Style Centered on Health*, 2023:7(2): 493-505.

1. PhD student, Department of Philosophy of Education, Payam Noor University, Tehran, Iran (corresponding author).

2. Professor, Department of Educational Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran.

3. Associate Professor, Department of Sociology, Payam Noor University, Tehran, Iran.

4. Associate Professor, Education Research Institute, Tehran, Iran.

* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: hr.shojaee@gmail.com

Article History

Received: 2022/11/02

Accepted: 2022/12/05

ABSTRACT

Purpose: The purpose of this research is to examine the transformation document from the perspective of positive social education and to find a conceptual framework for social education.

Materials and methods: Using conceptual analysis and documentary analysis, the concept of social education has been investigated in Persian and Latin scientific databases, and the frameworks of social education and the components of each have been extracted. Then Catalano's approach in positivist social education was chosen to be presented to the elite. With the fuzzy Delphi method, an attempt was made to extract the native model of social education, and at the end, a 14-component native model was agreed upon. The transformation document was also analyzed in the social-political and moral-religious fields.

Findings: The result of comparing the goals in the transformation document and the indigenous model shows that there is a relative agreement between the opinion of the elites and the goals of the document. 3. The component of promoting social capabilities and promoting moral capabilities and the opportunity for social intervention is emphasized a lot in the document. 4 components in the transformation document received less attention, namely strengthening positive identity and strengthening belief in the future, training to overcome social pressure and familiarization with social rights and duties. The two components of creating recognition for positive behavior and promoting emotional skills that have been approved by elites are not present in the transformation document.

Conclusion: The obtained model is also in harmony with the Iranian Islamic foundations of the Transformation Document, and in accordance with other researches, it is possible to reduce social harms by implementing it. It can be used in schools as integrated or separate content to produce learning units.

Keywords: Social-Ethical Education, Positive Youth Education (Pyd), Fundamental Transformation Document, Fuzzy Delphi Method

مطالعه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش از منظر

تربیت اجتماعی در متوسطه اول و دوم

رضا شجاعی شمیرانی *

دانشجوی دکتری، گروه فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

محمدرضا سرمدی

استاد، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

امیرملکی

دانشیار، گروه جامعه شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

معصومه صمدی

دانشیار، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، تهران، ایران.

چکیده

هدف: هدف این پژوهش بررسی سند تحول از منظر تربیت اجتماعی مثبت‌گرا و یافتن چارچوب مفهومی برای تربیت اجتماعی است. مواد و روش‌ها: با استفاده از تحلیل مفهومی و تحلیل اسنادی، مفهوم تربیت اجتماعی در پایگاه‌های علمی فارسی و لاتین مورد بررسی قرار گرفته است و چارچوب‌های تربیت اجتماعی و مؤلفه‌های هر کدام استخراج شده‌اند. سپس رویکرد کاتالانو در تربیت اجتماعی مثبت‌گرا برای ارائه به نخبگان انتخاب شد. با روش دلفی فازی تلاش شد تا مدل بومی تربیت اجتماعی استخراج شود و در آخر مدل ۱۴ مؤلفه‌ای بومی مورد اجماع قرار گرفت. سند تحول نیز در ساحت‌های اجتماعی - سیاسی و اخلاقی - عبادی تحلیل شد. یافته‌ها: نتیجه مقایسه اهداف در سند تحول و مدل بومی نشان می‌دهد که توافق نسبی بین نظر نخبگان و اهداف سند وجود دارد. ۳ مؤلفه ارتقای توانمندی‌های اجتماعی و ارتقای توانمندی‌های اخلاقی و فرصت مداخله اجتماعی در سند مورد تأکید زیاد است. ۴ مؤلفه در سند تحول کمتر مورد توجه قرار گرفتند به ترتیب تقویت هویت مثبت و تقویت باور به آینده و آموزش غلبه بر فشار اجتماعی و آشنایی با حقوق و وظایف اجتماعی هستند. دو مؤلفه ایجاد شناخت برای رفتار مثبت و ارتقای مهارت‌های هیجانی که توسط نخبگان تأیید شده‌اند در سند تحول وجود ندارند. نتیجه‌گیری: مدل به‌دست‌آمده نیز با بنیان‌های اسلامی ایرانی سند تحول هم‌مانگی دارد و در تطابق با پژوهش‌های دیگر، می‌توان با اجرای آن آسیب‌های اجتماعی را کاهش دهد. می‌توان از آن در مدارس به‌عنوان محتوای تلفیقی یا مجزا برای تولید واحدهای یادگیری بهره برد.

واژگان کلیدی: تربیت اجتماعی - اخلاقی، پرورش مثبت جوانی (PYD)، سند تحول بنیادین، روش دلفی فازی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۱۴

*نویسنده مسئول: hr.shojaee@gmail.com

مقدمه

تعلیم و تربیت به‌عنوان سیستم پیچیده پذیرفته شده است که اجزای آن به‌صورت متقابل و درهم‌تنیده بر هم تأثیر می‌گذارند و رفتارهای غیرخطی و پیش‌بینی‌ناپذیر از خود بروز می‌دهند. این اجزا توانایی خود‌نظم‌دهی و سازگاری با محیط و سیستم‌های پیرامون را نیز دارند (۱). سیستم تعلیم و تربیت با سیستم‌های دیگر مثل خانواده، دولت، اجتماع، محیط‌زیست، اقتصاد، حمل‌ونقل، بهداشت و درمان، نهادهای حمایتی، دانشگاه، بازار کار و ... در ارتباط متقابل است. کارآمدی سیستم تعلیم و تربیت با تعاملات هم‌افزاینده با دیگر سیستم‌های موجود تقویت می‌شود و البته این تعاملات می‌تواند اثرات تخریبگر نیز بر هر کدام از این سیستم‌ها داشته باشد. اجزای داخلی سیستم تعلیم و تربیت نیز می‌توانند با یکدیگر تعاملات هم‌افزاینده و یا تخریب‌گر داشته باشند. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران، نگاه به تربیت را سیستمی می‌داند و آن را "نگاه جامع و متوازن و نظام وار" برمی‌شمارد (۲).

تربیت اجتماعی انسان‌ها را برای حضور مؤثر در اجتماع آماده می‌کند و می‌توان آن را زمینه‌ساز تعاملات هم‌افزاینده سیستمی در اجتماع در نظر گرفت. تربیت اجتماعی مانند چسبی است که ارتباطات را حفظ می‌کند و کیفیت آن را بهبود می‌بخشد. خانواده، همسالان و مدرسه، کودک را برای وارد شدن به اجتماع آماده می‌کند. کودک در ابتدای مراحل زندگی طبق گفته‌های پیازه دارای حس خودمحموری کامل است و از آنجاکه نیازهایی دارد که خود توانایی برآورده کردن آنها را ندارد، به تعامل با دیگران روی می‌آورد. در تعامل با دیگران دچار چالش می‌شود بعضی از منابع محدودند و برای رسیدن به آن‌ها با دیگران همکاری و تعامل می‌کند. بقی یک فرد به تعامل او با جامعه بستگی دارد. تربیت اجتماعی ضامن بقای یک فرد در جامعه و هم‌پویایی و توانمندی جامعه خواهد بود (۳).

منظور از تربیت اجتماعی این است که خودمداری کامل، پس از شناخت جامعه و محیط اطراف به تعامل سازنده و و هنجار پذیری بدل شود. از لحاظ تاریخی، مأموریت مدارس برای جوانان پرورش هر دو فضیلت فکری و اجتماعی - اخلاقی است. نگرانی برای فضایل اخلاقی، مانند صداقت، مسئولیت و احترام به دیگران، حوزه آموزش اجتماعی - اخلاقی است. آموزش اجتماعی - اخلاقی پس از آن، به کودکان کمک می‌کند که فضایل و عادت‌های اخلاقی را به دست آورند که به آنها کمک می‌کند که هم‌خوب زندگی کنند و هم عضو مؤثر و مولد خوبی برای جامعه باشند. در این دیدگاه، آموزش اجتماعی - اخلاقی باید نه‌تنها به دانش‌آموزان به‌عنوان افراد، بلکه برای انسجام اجتماعی یک جامعه نیز کمک کند. کلمه اخلاقی از یک ریشه لاتین (moris, mos) می‌آید و به معنای کد یا آداب و رسوم مردم است، چسب اجتماعی که افراد را در کنار هم نگه می‌دارد و مشخص می‌کند چگونه با هم زندگی کنند (۴)، لذا تربیت اجتماعی - اخلاقی را می‌توان ترجمه بهتری برای moral education دانست البته عبارت moral-socio education نیز مورد استفاده بوده است در این تحقیق مراد از تربیت اجتماعی همان تربیت اجتماعی - اخلاقی است و اخلاق به معنای ethics با ترکیب تربیت اخلاقی بکار می‌رود. در سند

کنند. مدنی فر رویکرد مبنای تعادل یافته را برای اسناد تعلیم و تربیت مبتنی برای معارف الهی پیشنهاد کرده است (۷).

سند تحول آموزش و پرورش

نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران با تدوین مجموعه‌ای از اهداف کلی آموزشی در پی تربیت و رشد انسان در همه ابعادش است. با مروری کلی بر این اهداف می‌توان پی برد که بعد اجتماعی یکی از مهم‌ترین ابعاد است که در نظام آموزشی ایران مورد توجه قرار گرفته است. طی سال‌های اخیر گاهی اهداف اجتماعی و سیاسی تربیتی در کنار هم قرار گرفته‌اند. اهداف کلی نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران در هشت بعد اعتقادی، اخلاقی، علمی - آموزشی، فرهنگی - هنری، اجتماعی، زیستی، سیاسی و اقتصادی و در ۵۶ هدف تدوین شده‌اند. (۸). درصد فراوانی این ۵۶ هدف در هر بعد به ترتیب عبارت است از: اهداف اجتماعی ۲۱,۶ درصد و اقتصادی ۱۹ درصد و علمی - آموزشی و فرهنگی - هنری هر کدام ۱۶ درصد و اخلاقی ۱۲,۵ درصد و سیاسی ۱۰ درصد و اعتقادی و زیستی هر کدام ۴,۵ درصد با تکیه بر این مقایسه کمی می‌توان ادعا کرد که در حالت کلی بعد اجتماعی تربیت در ایران از اهمیت یا به عبارتی وسعت بیشتری نسبت به دیگر ابعاد برخوردار است. (۹) کرامتی با تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی اعلام کرده است که ۶۶ درصد از محتوای کتاب‌ها مربوط به خرده نظام‌های اجتماعی است (۱۰).

رابطه بین تربیت اجتماعی و تربیت اخلاقی و نیز تربیت دینی و استفاده از مبانی دینی در تربیت اجتماعی و اخلاقی در پژوهش‌ها بررسی شده است. معرفت دینی و استخراج ارزش‌ها از منابع دینی و اعتقاد به امر الهی مشخص می‌کند که آیا باید ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی را موضوعی پسا دینی در نظر گرفت یا آن را موضوعی محاط در معرفت دینی برشمرد. حسنی معتقد است که تربیت اجتماعی و اخلاقی را نباید محاط در تربیت دینی برشمرد. انتخاب ارزش‌های اخلاقی فقط از طریق مراجعه به رفتار پیشوایان دینی میسر نیست و استنتاج اخلاقی و عقلانی در مواجهه با ارزش‌ها ضروری است همچنین ارزش‌هایی وجود دارند که به صورت پیشادینی قابل پذیرفته شدن هستند (۱۱). دیزوری با نقد سند تحول به این نتیجه رسیده است که با تقویت مبانی فکری یادگیرندگان و دادن قدرت انتخاب به ایشان می‌توان تربیت اجتماعی و اخلاقی نیرومندتر را بنا نهاد و صرفاً بیان ارزش‌ها و تقلید از رفتارهای اخلاقی نمی‌تواند جایگزین رویکردهای عقل محور به تربیت اجتماعی و اخلاقی شود. "در حوزه ی معرفت دینی نقاط ضعف اساسی سند تحول تأکید بر تسلط رویکرد دین دهی به جای رویکرد دین یابی است (۱۲)".

تربیت اجتماعی مثبت‌گرا

تربیت اجتماعی در عمل هم به‌عنوان یک موضوع مستقل در برنامه‌های درسی و نیز به‌صورت تلفیقی با موضوعات مختلف مثل آموزش ادبیات و علوم اجتماعی و... در مدارس دنیا پیگیری می‌شود. معمولاً این برنامه‌ها با رویکرد مثبت‌گرا، ذیل عنوان تربیت یا

تحول آموزش و پرورش سازوکاری برای ارتقای آن در نظر گرفته شده است و شورای عالی آموزش و پرورش موظف شده است که نتایج پژوهش‌ها و نظرات مجریان را هر پنج سال دوباره بررسی کند (۲). همه‌گیری بیماری کرونا در سال ۱۳۹۹ و نیاز جامعه به همبستگی و تاب آوری و امید به آینده و...، موضوع تربیت اجتماعی را بیش از پیش مهم جلوه داده است؛ لذا انجام پژوهش حاضر مهم و ضروری به نظر می‌رسد. همچنین از آنجا که سند تحول از نظر تربیت اجتماعی دارای عناصر قابل توجهی است ولی هنوز با مدل‌های بین المللی مقایسه نشده است و شاهد وجود شکاف پژوهشی در این موضوع هستیم. در این پژوهش دو هدف اصلی پیگیری شده‌اند. اول مدلی بومی برای تبیین مؤلفه‌های تربیت اجتماعی با رویکرد مثبت‌گرا اعتبارسنجی شود و دوم اینکه تربیت اجتماعی در سند تحول آموزش و پرورش در مقایسه با این مدل مطالعه و بررسی شود. دو پرسش اصلی پژوهش حاضر عبارت‌اند از ۱- مؤلفه‌های تربیت اجتماعی با رویکرد مثبت‌گرا چیست؟ و با چه چارچوبی می‌توان سند تحول را بررسی کرد؟

۲- نقاط قوت و ضعف سند تحول بر اساس مؤلفه‌های تربیت اجتماعی مثبت‌گرا چیست؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

رویکردهای فلسفی تربیت اجتماعی و تربیت اخلاقی

سه رویکرد استدلال‌گرایی و شهودگرایی و امر الهی در تربیت اجتماعی و اخلاقی وجود دارد. فیلسوفان استدلال‌گرا معتقدند که هر فرد برای انجام عمل اخلاقی باید دلیل عقلی داشته باشد و درست و نادرست به فاعل بستگی ندارد. هر شخص، با سنجش موقعیت باید حکم اخلاقی را بر اساس قواعد استنتاج کند. اندیشمندانی مثل امانوئل کانت و لورنس کلبِرگ و دیدگاه فلسفه با کودکان بر استدلال‌گرایی اخلاقی تأکید دارد و تربیت اخلاقی اجتماعی را نوعی استدلال‌ورزی می‌داند (۵).

در مقابل رویکرد استدلال‌گرا و در تبیین بافهم استدلال‌گرایان از درست و نادرست، رویکرد شهودگرایی اخلاقی وجود دارد که در آن ارزش‌های اخلاقی و خوب و بد، رابطه‌ای با استدلال‌های فردی یا نفع اجتماعی یک کار ندارد و فهم و بینش یک انسان که در موقعیت قرار دارد، ملاک عمل اخلاقی است. حتی اگر شخصی برای عمل اخلاقی خود قادر به بیان استدلال نباشد، ملزم به به انجام آن بر اساس فهم و بینش خود است. دیدگاه فیلسوفان اخلاقی مثل سجویک، ادوارد مور، دیوید راس و جان‌اتان دنسی و بعضی از اندیشمندان اسلامی مثل آیت‌الله اصفهانی بر اساس شهودگرایی اخلاقی و اعتبار به وجدان اخلاقی شکل گرفته است (۵).

در کنار دو رویکرد استدلال‌گرا و شهود‌گرا می‌توان به دیدگاه امر الهی هم معتقد بود (۶). منبع ارزش‌ها و درست یا نادرست بودن اعمال بستگی به تطابق با خواست خداوند متعال دارد. منابع دینی و حیانی بیانگر خواست خداوند متعال هستند و هر فرد وظیفه دارد تا با یافتن دستور الهی، عمل اخلاقی را مطابق با ارزش‌های الهی انجام دهد در سند تحول این رویکرد مورد توجه قرار گرفته است. رویکرد امر الهی لاجرم به مبنای معرفت‌شناسانه منجر می‌شود و انسجام‌گرایان از جهات مختلف به آن انتقاد می

تحول مثبت جوانی به صورت‌های متفاوت مفهوم‌سازی شده است. شک پنج رویکرد اصلی را برای پرورش مثبت معرفی کرده است. این پنج رویکرد عبارت‌اند از

- ۱- سرمایه تحولی بن سان
  - ۲- رویکرد C^۵ لرنر
  - ۳- رویکرد سازه‌های پانزده گانه کاتالانو
  - ۴- رویکرد یادگیری هیجانی
  - ۵- رویکرد بینگ برای رشد شخصیت و معنویت
- رویکرد سازه‌های پانزده گانه کاتالانو در این پژوهش به‌عنوان چارچوب تربیت اجتماعی برای ارائه به نخبگان در فرایند دلفی انتخاب شده است. به نظر می‌رسد این رویکرد قابلیت انطباق با فرهنگ‌های مختلف را دارد و از این رویکرد برای بررسی سند تحول بهره برده‌ایم. همچنین نگاه سیستمی و جامع در این رویکرد پررنگ‌تر است.

این چارچوب مفهومی بر اساس مطالعات گسترده و اتفاق نظر بین اندیشمندان علوم رفتاری و با نگاه مثبت‌گرا که زمینه‌ساز بهزیستی فرد و اجتماع است، تدوین شده و برنامه‌های عملیاتی متعددی در سراسر دنیا بر اساس این چارچوب عمل می‌کنند. کاتالانو ۷۷ برنامه عملیاتی را در نقاط مختلف پیگیری کرد که در آن از این چارچوب مفهومی بهره برده‌اند. در ادامه ساختارهای تحول مثبت جوانی بر اساس این چارچوب معرفی می‌شود.

ساختارها و مؤلفه‌های تحول مثبت جوانی در مدل کاتالانو بر اساس بررسی‌های تحقیقاتی، مشاوره با دستیاران آموزشی برای برنامه‌ریزی و ارزیابی کارکنان و یک جلسه همگانی از دانشمندان برجسته، تعریف عملیاتی تحول مثبت جوانی ارائه شده است. برنامه‌های تحول مثبت جوانی کاتالانو دارای ۱۵ مؤلفه است که در جدول ۱ می‌بینید.

جدول ۱- مؤلفه‌های مدل کاتالانو

۱. ارتقای وابستگی سالم	۹. پرورش بعد معنوی
۲. تقویت انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری	۱۰. تقویت خودکارآمدی
۳. ارتقای شایستگی اجتماعی	۱۱. پرورش هویت مشخص و مثبت
۴. ارتقای شایستگی هیجانی	۱۲. تقویت باور به آینده
۵. ارتقای شایستگی شناختی	۱۳. ایجاد شناخت برای رفتار مثبت
۶. ارتقای شایستگی رفتاری	۱۴. ارائه فرصت‌های مداخله اجتماعی
۷. ارتقای شایستگی اخلاقی	۱۵. تقویت هنجارهای اجتماعی
۸. تقویت خود تعیین‌کنندگی یا خودمختاری	

وابستگی و دلبستگی را به‌عنوان روشی برای ایجاد ارتباط اجتماعی کودک با دیگران توصیف می‌کنند. تعاملات بین کودک و مراقبان کودک پایه و اساس شکل‌گیری این وابستگی هستند که کلید اصلی رشد توانایی اوست. وجود وابستگی سالم و امن بین کودک و بزرگسال زمینه‌ساز ارتباطات امن در آینده است. وابستگی نادرست، الگوهای نامنی و عدم اعتماد به نفس را در او ایجاد می‌کند. وابستگی

پرورش مثبت جوانان (PYD)^۱ به‌صورت مدرسه محور یا با کمک دولت و نهادهای آموزش و پرورش و یا نهادهای خیریه فرهنگی اجتماعی در حال اجرا هستند. پژوهش علم‌سنجی کیو نشان می‌دهد که تحقیقات زیادی در سراسر دنیا بر روی این رویکرد وجود دارد و پژوهش‌های زیادی اثربخشی روش‌های مختلف در پرورش مثبت بر رفتار دانش‌آموزان را تأیید کرده‌اند. مطالعات مروری و فراتحلیل‌هایی اثربخشی پرورش مثبت جوانان را نشان می‌دهد (۱۳). سیوکاتل در فراتحلیل خود که بر روی ۲۴ مطالعه مستقل و جمعاً حدود ۲۳ هزار نفر انجام شده است به این نتیجه رسید که پرورش مثبت جوانان بر رفتارهای اجتماعی جوانانی که رفتارهای ریسکی ندارند تأثیر بیشتری دارد و حتی پیشرفت تحصیلی آنان را بهبود می‌دهد (۱۴). تیلور نیز فراتحلیلی را بر ۸۲ برنامه مدرسه محور که در آن حدود ۹۷۰۰۰ دانش‌آموز بررسی شده‌اند را ارائه کرده است و اثربخشی برنامه پرورش مثبت جوانان را بر شاخص‌های بهزیستی روانی و مهارت‌های اجتماعی و هیجانی و افزایش انگیزه تأیید کرده است (۱۵). ژو و شک مطالعه آزمایشی بر نتایج برنامه ی پرورش مثبت جوانان در چین انجام دادند. این برنامه با شرایط فرهنگی مردم چین سازگار شده بود و نتایج بیانگر این واقعیت است که رضایت از زندگی با این برنامه افزایش یافته و افسردگی و بزهکاری کاهش داشته است (۱۶). صفاری فرد به نقش روابط بین فردی در جوامع مدرن تأکید می‌کند و توانایی ارتباط مؤثر و سازگار با اجتماع را از سرمایه‌های ارزشمند یک فرد برمی‌شمرد. رویکرد تحول مثبت را به‌عنوان روشی برای آموزش و بهبود سطح ارتباطات میان فردی در نوجوانان و جوانان می‌داند. "رویکرد تحول مثبت جوانی که توسط لرنر ارائه شده است نیز به این ارتباطات تأکید دارد (۱۷)، و یکی از ارکان خود را برای تحول مثبت جوانی، آموزش و بهبود سطح ارتباطات میان فردی نوجوان و جوان می‌داند. با توجه به یافته‌ها، ارتباطات بین فردی نقش مهمی در تحول مثبت جوانی ایفا می‌کند" (۱۸).

در ادامه شرح این پانزده مؤلفه بر اساس پژوهش‌های حمایت‌کننده مدل کاتالانو ارائه شده است.

۱- ارتقای وابستگی سالم
وابستگی به‌نوعی دلبستگی و تعهد عاطفی اطلاق می‌شود که کودک در روابط اجتماعی در خانواده، گروه همسالان، مدرسه، جامعه یا فرهنگ می‌آموزد. مطالعات در زمینه رشد کودک اغلب فرایندهای

¹ Positive Youth Development

خودگویی یا گفتار درونی، خواندن و تفسیر نشانه‌های اجتماعی با استفاده از مراحل حل مسئله و تصمیم‌گیری، درک دیدگاه دیگران، درک هنجارهای رفتاری، نگرش مثبت نسبت به زندگی و خودآگاهی» تعریف می‌کند. جنبه دوم شایستگی شناختی به پیشرفت تحصیلی و دستاوردهای هوشی مربوط است. در اینجا تأکید بر توسعه توانایی‌های اصلی از جمله توانایی استفاده از منطق، تفکر تحلیلی و استدلال انتزاعی است (۱۴).

۶- ارتقای شایستگی رفتاری

شایستگی رفتاری به توانایی انجام کارها به صورت مؤثر اشاره دارد. سه بعد شایستگی رفتاری را شناسایی کرد: «ارتباط غیرکلامی از طریق حالت‌های چهره، لحن صدا، سبک لباس پوشیدن، حرکات و اشارات یا تماس چشمی، ارتباط کلامی ارائه درخواست‌های مشخص، پاسخ مؤثر به انتقاد، ابراز احساسات به طور واضح و اقدام عملی کمک به دیگران، دور شدن از موقعیت‌ها و شرایط منفی، مشارکت در فعالیت‌های مثبت» (۱۵).

۷- ارتقای شایستگی اخلاقی

شایستگی اخلاقی توانایی جوانان در ارزیابی و پاسخگویی به ابعاد اخلاقی، عاطفی یا عدالت اجتماعی یک موقعیت است. پیازه بلوغ اخلاقی را به عنوان هر دوی احترام به قوانین و احساس عدالت اجتماعی توصیف کرد. کولبرگ رشد اخلاقی را فرایندی چندمرحله‌ای تعریف کرد (۱۶) که از طریق آن کودکان معیارهای درست و غلط جامعه را با تمرکز بر انتخاب‌هایی که در مواجهه با معضلات اخلاقی انجام می‌شود کسب می‌کنند. ریشه‌های اخلاق در همدلی یا برانگیختگی همدلانه است که مبنای عصب‌شناختی دارد و امکان دارد توسط تأثیرات محیطی تقویت یا سرکوب شود. وی همچنین اظهار داشت که برانگیختگی همدلانه سرانجام به یک واسطه مهم نوع دوستی تبدیل می‌شود، کیفیتی که بسیاری از مداخلات جوانی سعی در ترویج آن در افراد جوان دارند.

۸- تقویت خودتعیین‌گری یا خودمختاری

خودتعیین‌گری یا خودمختاری، توانایی اندیشیدن به خود و اتخاذ اقدامات منطبق بر آن اندیشه است. خودتعیین‌گری را به عنوان توانایی ترسیم مسیر آینده خود توصیف کردند

۹- پرورش بعد معنوی

بررسی‌های در مورد رابطه بین دین‌داری و بهزیستی و تندرستی نوجوانان حاکی از آن است که دین‌داری با ارزش‌ها و رفتارهای اجتماعی ارتباط مثبتی دارد و با تفکر و اقدام به خودکشی، مصرف مواد مخدر، رفتارهای جنسی زود هنگام و بزهکاری رابطه منفی دارد (۳). رابطه با خداوند متعال و شناسایی ارزش‌ها بر اساس متون وحیانی و ارتباط با گروه‌های دینی بعد معنوی را تقویت می‌کند.

۱۰- تقویت خودکارآمدی

خودکارآمدی به این معنا است که فرد می‌تواند از طریق افعال و اعمال خود به اهداف دلخواه برسد. بندورا اظهار داشت که «باورهای خودکارآمدی به عنوان مجموعه مهمی از عوامل تعیین‌کننده انگیزه، تأثیر و عمل انسان عمل می‌کنند. آنها از طریق فرایندهای مداخله انگیزشی، شناختی و احساسی بر عمل تأثیر می‌گذارند» (۱) استنادات سایر افراد مبنی بر این است که هرچه خودکارآمدی ادراک شده قوی‌تر باشد، اهدافی که افراد برای خود

بسیار ضعیف، حس اساسی بی‌اعتمادی را نسبت به خود و دیگران می‌سازد و خلأ عاطفی را به وجود می‌آورد. کودک در این شرایط ممکن است به مواد مخدر، رفتارهای تکانشی، روابط ضداجتماعی با همسالان یا سایر رفتارهای مشکل‌ساز، رو آورد اهمیت وابستگی بسیار فراتر از خانواده است. چگونگی ایجاد وابستگی‌های اولیه کودک با مراقبان، مستقیماً بر نحوه وابستگی بعدی کودک با همسالان، مدرسه، جامعه و فرهنگ تأثیر خواهد گذاشت. کیفیت وابستگی‌های کودک با حوزه‌های دیگر از جنبه‌های اصلی رشد مثبت در یک بزرگسال سالم است. ثابت شده است که راهکارهای ارتقای وابستگی سالم و امن همراه با پیشرفت مهارت‌ها، مداخله مؤثری برای نوجوانانی است که در معرض خطر رفتار ضداجتماعی قرار دارند (۹).

۲- تقویت انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری

تاب‌آوری و انعطاف‌پذیری توانایی فردی برای سازگاری با تغییرات و رویدادهای استرس‌زا از راه‌های سالم و انعطاف‌پذیر است. انعطاف‌پذیری در مطالعات تحقیقاتی به عنوان ویژگی جوانانی شناخته می‌شود که وقتی در معرض عوامل خطر متعدد قرار می‌گیرند، واکنش‌های درست و موفقی به چالش‌ها نشان می‌دهند. چالک و فیلیس تاب‌آوری و انعطاف‌پذیری را به عنوان «الگوهای تعریف می‌کنند که از کودکان در برابر انجام رفتارهای مشکل‌ساز در مواجهه با خطر محافظت می‌کند»

در ۵ حوزه عملکرد باید شایستگی‌هایی را به وجود آورد که این شایستگی‌ها سطح روابط اجتماعی را ارتقا می‌دهد و نیز هنگام بروز مشکلات به فرد کمک می‌کند تا رفتاری سالم داشته باشد این شایستگی‌ها عبارت‌اند از: اجتماعی، هیجانی، شناختی، رفتاری و اخلاقی (۲).

۳- ارتقای شایستگی اجتماعی

یکپارچه کردن احساسات (شایستگی عاطفی) با تفکر (شایستگی شناختی) و اقدامات (شایستگی رفتاری) هدف مهمی است که در تربیت اجتماعی دنبال می‌شود. شایستگی‌های اجتماعی نیز با تلفیق احساسات و تفکر و اقدامات در روابط بین‌فردی، مهارت زندگی در اجتماع را در فرد به وجود می‌آورد. این مهارت‌ها شامل رمزگذاری نشانه‌های اجتماعی؛ تفسیر دقیق آن نشانه‌های اجتماعی؛ ایجاد راه‌حل‌های مؤثر برای مشکلات بین‌فردی؛ پیش‌بینی واقعه‌بینانه پیامدهای هر اقدام است (۱۲).

۴- ارتقای شایستگی هیجانی

شایستگی هیجانی توانایی شناسایی احساسات و واکنش به آنها و واکنش‌های هیجانی در خود و دیگران است. سالووی و مایر پنج مؤلفه شایستگی هیجانی را شناسایی کردند که عبارت‌اند از: شناخت هیجانات شخصی، مدیریت هیجانات، خود انگیزشی، شناخت هیجانات در دیگران و مدیریت روابط. ارتقای این شایستگی‌ها نه تنها مانعی برای بروز رفتارهای منفی اجتماعی است بلکه می‌تواند کیفیت زندگی و بهزیستی روانی را نیز افزایش دهد (۷).

۵- ارتقای شایستگی شناختی

شایستگی شناختی شامل دو زیرساخت است که علی‌رغم هم‌پوشانی، کاملاً از هم متمایز هستند. گرنه اولین شکل شایستگی شناختی را به صورت «توانایی رشد و به‌کارگیری مهارت‌های شناختی

بسیاری از محققان قرار گرفته است برای اینکه کودک در اوایل رشد، مهارت‌های اصلی فردی را کسب کند، باید فرصت‌های مثبت برای تعامل و مشارکت فراهم شود. به‌ویژه در دوران نوجوانی مهم است که جوانان فرصت تعامل با همسالان مثبت‌گرا را داشته و در نقش‌هایی مشارکت داشته باشند که در آنها بتوانند به گروه، اعم از خانواده، مدرسه، محله، گروه همسالان یا جامعه بزرگ‌تر کمک کنند (۴).

۱۵- تقویت هنجارهای اجتماعی

برنامه‌هایی که هنجارهای اجتماعی را تقویت می‌کنند، سعی دارند جوانان را به اتخاذ باورهای سالم و استانداردهای مشخصی برای رفتار از طریق طیف وسیعی از روش‌ها ترغیب کنند. آشنایی جوانان با عواقب انتخاب‌های نادرست در جامعه در پیشگیری از وقوع جرم مؤثر خواهد بود. آشنایی با ارزش‌های قومیت‌های مختلف و احترام به آنها و هم‌زمان داشتن تفکر انتقادی و بررسی آن‌ها می‌تواند هنجارهای اجتماعی را تقویت کند.

مؤلفه‌های تربیت اجتماعی - اخلاقی در سند تحول آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه آموزش و پرورش کشور در اردیبهشت‌ماه ۹۹ طی بخشنامه‌ای بر اساس اسناد بالادستی و سند تحول و مبانی آن اهداف تربیت اخلاقی و اجتماعی را برای برنامه‌ریزان و پژوهشگران مشخص نموده است. این بخشنامه ساحت‌های تعلیم و تربیت اخلاقی - عبادی و اجتماعی - سیاسی را به تفکیک دوره‌های چهارگانه تحصیلی دقیقاً مشخص نموده است و می‌توان گفت چکیده سند تحول را می‌توان در این اهداف مشاهده کرد. البته تربیت اجتماعی با تعریف ارائه شده در این مقاله را در این دو ساحت سند تحول، می‌توان شناسایی کرد.

این اهداف در هر یک از ساحت‌ها به شرح زیر است.

الف: ساحت تعلیم و تربیت اخلاقی عبادی

دوره اول متوسطه

۱- او با شناخت کلی نظام معارف دینی و چگونگی تأثیر آن بر انتخاب‌ها و تصمیم‌ها در زندگی انسان، توانایی شکل‌دهی به هویت دینی و اخلاقی خود را کسب کند.

۲- با بررسی گفتار و سیره پیشوایان دینی (حق‌الناس، کرامت نفس، جدیت، قانون‌گرایی، امرارمعاش، حفظ سلامت فردی، جمعی و زیست‌محیطی) ملاک‌هایی را برای انتخاب سبک زندگی شخصی و اجتماعی خود انتخاب و با عمل به آنها، میزان تأثیر آن را ارزیابی کند.

۳- با قرائت صحیح و روان قرآن کریم و تدبر در آیات موضوعی، آموزه‌های قرآنی را در زندگی بکار گیرد و به رعایت احکام موردنیاز و اقامه نماز (فرادا و جماعت) اهتمام ورزد.

دوره دوم متوسطه

۱- با درک وجه استدلالی و عقلانی معارف دینی، در مواجهه با پرسش‌ها و موقعیت‌ها، پاسخ‌های متقاعدکننده‌ای را باتکیه بر منابع و شواهد دینی ارائه و از حقانیت اندیشه خود دفاع نماید.

۲- با الگوگیری از سیره پیشوایان دینی، نقش ایشان را در احیای دین و ترسیم آینده بشریت جامعه عدل مهدوی، عدالت‌خواهی، ظلم‌ستیزی، صلح‌جویی، عمران و آبادی تبیین کند و دلالت‌های آن را در موقعیت‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی بکار گیرد.

تعیین می‌کنند بهتر و عالی‌تر هستند و تعهد آنها نسبت به آنها نیز محکم‌تر است.

۱۱- پرورش هویت شفاف و مثبت

هویت شفاف و مثبت در گروه سازماندهی احساسی منسجم از خود است. این ساختار با نظریه تحول هویت همراه است که از دل مطالعاتی درباره چگونگی هویت کودکان در زمینه‌های مختلف اجتماعی، گروه‌های فرهنگی و جنسیت به‌دست آمده است. هویت به‌عنوان یک سازماندهی درونی پویای «خودساخته» حاصل از انگیزه‌ها، توانایی‌ها، باورها و تاریخچه فردی در نظر گرفته می‌شود که با هدایت کودک در بحران‌ها یا چالش‌های طبیعی موجود در هر مرحله از رشد شکل می‌گیرد (۱۱) با این حال، اریکسون مراحل دارای هم‌پوشانی اما مجزای تحول روانی - اجتماعی را این‌طور توصیف کرد که بر احساس هویت کودک در طول زندگی تأثیر می‌گذارد، اما به‌ویژه در بیست سال اول زندگی بسیار مهم هستند. اگر بزرگسالان یا نوجوانان به یک هویت سالم دست نیابند، ممکن است سردرگمی نقش ایجاد شود. نظریه‌پردازان رشد و تحول معتقدند که دستیابی به هویت موفق در دوران بلوغ به اتخاذ تصمیمات درست در مراحل اولیه رشد کودک بستگی دارد. مراحل رشد و تحول هویت با تفاوت‌های جنسیتی در دوران پیش از کودکی و نوجوانی مرتبط هستند و مجموعه‌ای از ابعاد هویتی دختران را نشان می‌دهد که با پسران در یک راستا قرار ندارند. این امر همچنین ممکن است وابستگی اجتماعی را با بزرگسالانی که می‌توانند به جوانان در مقابله با خشونت بالقوه بین فردی در گروه همسالان نشان کمک کند، تقویت نماید.

۱۲- تقویت باور به آینده

باور به آینده، امید داشتن و خوشبینی در مورد پیامدهای احتمالی در آینده است. این ساختار با مطالعات مربوط به تعیین اهداف طولانی‌مدت، اعتقاد به تحصیلات عالی و اعتقاداتی که از ارزش‌های شغلی یا کاری پشتیبانی می‌کنند، مرتبط است. آینده داشتن به نوجوان امید می‌دهد تا برای زندگی خود تلاش و برنامه‌ریزی کند. تحقیقات نشان می‌دهند که انتظارات مثبت از آینده، سازگاری اجتماعی و هیجانی بهتری را در مدرسه و یک مرکز کنترل داخلی قوی‌تر را می‌سازد.

۱۳- فراهم نمودن زمینه شناخت رفتار مثبت

شناخت مداخلات مثبت، واکنش مثبت افراد در محیط اجتماعی به رفتارهای مطلوب است. طبق نظریه آموزش اجتماعی، رفتار تا حدود زیادی نتیجه تقویت یا عدم تقویت نقاط مثبت فرد است که به دنبال عمل مربوطه می‌آید. رفتار از طریق پاداش (تقویت مثبت) و اجتناب از مجازات (تقویت منفی) تقویت می‌شود یا توسط محرک‌های منفی (مجازات مثبت) و عدم پاداش (مجازات منفی) تضعیف می‌شود. فرهنگ حاکم بر گروه یا اجتماع نیز به‌صورت خودکار کار در زمینه شناخت رفتار مثبت را برای جوانان فراهم می‌آورد.

۱۴- فراهم آوردن فرصت‌هایی برای مشارکت اجتماعی

فرصت برای مشارکت در امور اجتماعی، ارائه رویدادها و فعالیت‌هایی در محیط‌های مختلف اجتماعی است که جوانان را به شرکت در فعالیت‌های اجتماعی ترغیب می‌کند. فراهم آوردن فرصت‌های اجتماعی در ساعات غیر مدرسه موردبحث و بررسی

اشتراک و افتراق مدل تأیید شده توسط خبرگان با مؤلفه‌های تربیت اجتماعی سند تحول، استخراج شدند.

از آنجا که انتخاب نخبگان مشکل است، از روش گلوله برفی برای نمونه‌گیری استفاده شد. در این روش با یافتن نخبه اول، از او می‌خواهیم تا افراد دیگری که به نظر او در موضوع صاحب‌نظر هستند را معرفی کند. از چند نفری هم که او معرفی کرد، همین درخواست دوباره تکرار شد. بسته به موضوع بین ۶ تا ۱۵ نفر برای وارد شدن به فرایند دلفی کافی است و در این پژوهش ۱۲ فرد نخبه به فرایند دلفی وارد شدند. افرادی که در موضوع سند تحول، صاحب‌نظر هستند شامل اساتید رشته تعلیم و تربیت با سابقه پژوهش مرتبط و معلمان با سابقه و دارای تحصیلات دکتری و اعضای شورای عالی آموزش و پرورش بودند.

در روش دلفی، محقق بعد از تعیین موضوع و بیان اهداف مطالعه، افراد مشارکت‌کننده را انتخاب می‌کند. سپس پرسش‌نامه اولیه خود را برای آنها ارسال کرده و پاسخ‌های آنها را به صورت مکتوب دریافت می‌کند. بعد از دریافت و بررسی دقیق پاسخ‌ها، پرسش‌نامه دوم بر اساس همان پاسخ‌های داده شده تدوین می‌شود و دوباره برای همان افراد مشارکت‌کننده ارسال می‌گردد. محقق در این مرحله نیز بعد از دریافت و مطالعه پاسخ‌ها به ساخت پرسش‌نامه دوم بر اساس نظر افراد مشارکت‌کننده می‌پردازد و مجدداً آن را به نخبگان ارسال می‌دارد. فرایند ارسال هر پرسش‌نامه جدید بر اساس پاسخ‌های دریافتی پرسش‌نامه قبلی تا زمانی ادامه می‌یابد که محقق به اشیاع نظری رسد.

در این پژوهش پرسش‌نامه ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های مدل کاتالانو تدوین شد و بعد از اظهار نظر نخبگان نتایج به صورت فازی مثلثی و با در نظر گرفتن عدد آلفا برابر ۰/۸، تحلیل شدند. در پرسش‌نامه دوم علاوه بر نتایج فازی زدایی شده مرحله اول، تعدادی از مؤلفه‌های جدید که توسط بعضی نخبگان پیشنهاد شده بود، مجدداً در معرض قضاوت نخبگان قرار گرفت. نهایتاً با همگرایی نظرات ایشان در انتهای مرحله دوم و تأیید یا رد مؤلفه‌ها، مدل معتبر و بومی از نظر نخبگان ساخته شد.

یافته‌ها

از بین پانزده مؤلفه زیر که در مرحله اول به نظر نخبگان ارجاع شدند، غیر از مؤلفه‌های ۱۰ و ۱۲ بقیه مطابق جدول شماره ۲ به تأیید نخبگان رسیدند.

۱- وابستگی عاطفی سالم مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (وابستگی عاطفی سالم به نوعی از دل‌بستگی و تعهد عاطفی اطلاق می‌شود که کودک در روابط اجتماعی خانوادگی، گروه همسالان، مدرسه، جامعه یا فرهنگ می‌آموزد.)

۲- تقویت انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (تاب‌آوری و انعطاف‌پذیری توانایی فردی برای سازگاری با تغییرات و رویدادهای استرس‌زا از راه‌های سالم و انعطاف‌پذیر است)

۳- ارتقای توانمندی‌های اجتماعی مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (شایستگی‌های اجتماعی شامل تلفیق احساسات و تفکر و اقدامات در روابط بین‌فردی، مهارت زندگی در اجتماع است. این مهارت‌ها شامل رمزگذاری نشانه‌های اجتماعی؛ تفسیر

۳- با باور به ظرفیت‌های قرآن و جاودانگی دین اسلام جامعیت، ثبات، سازگاری با فطرت، پویایی نسبت به نیازهای حال و آینده قادر است از آن برای حل نمونه‌ای از مسائل دنیای امروز استفاده کند.

ب: ساحت تعلیم و تربیت اجتماعی سیاسی دوره اول متوسطه

۱- با مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی هویت‌ساز، نوع دوستی، ایثار و مسئولیت‌پذیری در قبال دیگران را تجربه نموده و با پرهیز از روحیه فردگرایی، توانایی تصمیم‌گیری مبتنی بر خرد جمعی خود را توسعه دهد.

۲- با شناخت وظایف و مسئولیت‌های خود در قبال زیست اجتماعی روش‌هایی برای تأثیرگذاری بر بهبود سبک زندگی اجتماعی و حفاظت از خود و دیگران در برابر مسائل و آسیب‌های اجتماعی انتخاب کند و بکار گیرد.

۳- با بررسی علل تکوین، تغییر و تداوم محیط طبیعی، اجتماعی، سیاسی و آشنایی با قانون اساسی و ساختار و سیاسی کشور، درک خود را از روند تغییرات و تأثیرات آن بر زیست، اجتماعی بیان کند.

۴- با شناخت شاخص‌های هویت ملی (ایرانی - اسلامی)، عملکرد خود را در راستای حفظ و ارتقای آن مورد بررسی قرار دهد.

دوره دوم متوسطه

۱- با شناخت حقوق و مسئولیت‌های خود در زندگی اجتماعی - سیاسی، مسائل جامعه (مشکلات و آسیب‌های اجتماعی، زیست‌محیطی و ...) را شناسایی کند و وظایف خود را برای حل آنها در راستای حفظ امنیت منافع ملی، وحدت و انسجام اجتماعی انجام دهد.

۲- با بهره‌گیری از شیوه کنش اقناعی در تعاملات اجتماعی - سیاسی، مهارت گفتگو و مشارکت سازنده در فعالیت‌های جمعی و مدیریت مشارکتی را تجربه کند.

۳- با تحلیل سازوکارهای تکوین، تداوم و تغییر زندگی اجتماعی - سیاسی، موقعیت مکانی زمانی را انتخاب کند و وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی - سیاسی مترتب بر آن را در سطح خانوادگی، محلی، ملی و بین‌المللی انجام دهد.

۴- با تحلیل و ارزیابی فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی و سیر تحول آن، روش‌هایی را برای صیانت و گسترش این فرهنگ و تعامل میان فرهنگی در سطح محلی، ملی و بین‌المللی پیشنهاد کند.

روش پژوهش

پژوهش‌های صورت گرفته در تربیت اجتماعی و بررسی‌های سند تحول دارای حوزه‌ها و سطوح تحلیل متفاوت هستند که سطح پیچیدگی بالایی دارند. برای یافتن مؤلفه‌های تربیت اجتماعی در این پژوهش، از رویکرد آمیخته استفاده شده است. بررسی پژوهش‌های پیشین که در مبنای نظری به آن اشاره شده است، مؤلفه‌هایی را برای پیشنهاد به خبرگان ارائه کرد. با کمک گرفتن از تکنیک دلفی فازی نظرات خبرگان همگرا گردید و یک مدل بومی برای تربیت اجتماعی اعتبارسنجی شد. سند تحول نیز بررسی شد و مؤلفه‌های تربیت اجتماعی آن استخراج شدند. سپس با روش قیاسی، نقاط

- ۹- پرورش بعد معنوی مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (رابطه با خداوند متعال و فرستادگان او و شناسایی ارزش‌ها بر اساس متون وحیانی و ارتباط با گروه‌های دینی از مشخصه‌های بعد معنوی است.)
- ۱۰- تقویت خودکارآمدی مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (خودکارآمدی به این معنا است که فرد می‌تواند از طریق افعال و اعمال خود به اهداف دلخواه برسد.)
- ۱۱- پرورش هویت مشخص و مثبت مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (هویت مثبت، سازماندهی احساسی منسجم از خود است.)
- ۱۲- تقویت امید و باور به آینده مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (باور به آینده، امید داشتن و خوشبینی درباره آینده است. این ساختار با تعیین اهداف طولانی‌مدت، اعتقاد به تحصیلات عالی و اعتقاداتی که از ارزش‌های شغلی یا کاری پشتیبانی می‌کنند، مرتبط است.)
- ۱۳- ایجاد شناخت برای رفتار مثبت مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (شناخت مداخلات مثبت، واکنش مثبت افراد در محیط اجتماعی به رفتارهای مطلوب است.)
- ۱۴- داشتن فرصت برای مداخله اجتماعی مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (فرصت برای مشارکت در امور اجتماعی، ارائه رویدادها در محیط‌های مختلف اجتماعی است که جوانان را به شرکت در فعالیت‌های اجتماعی ترغیب می‌کند.)
- ۱۵- تقویت هنجارهای اجتماعی مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (آشناکردن افراد با عواقب انتخاب‌های نادرست در جامعه و آشناسازی آنها با ارزش‌های قومیت‌های مختلف و احترام به آنها و هم‌زمان داشتن تفکر انتقادی و بررسی آن‌ها می‌تواند هنجارهای اجتماعی را تقویت کند.)

- دقیق آن نشانه‌های اجتماعی؛ ایجاد راه‌حل‌های مؤثر برای مشکلات بین‌فردی و پیش‌بینی واقع‌بینانه پیامدهای هر اقدام است)
- ۴- ارتقای توانمندی‌های هیجانی مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (شایستگی هیجانی توانایی شناسایی احساسات و واکنش به آنها و واکنش‌های هیجانی در خود و دیگران است.)
- ۵- ارتقای توانمندی‌های شناختی مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (توانمندی شناختی شامل درک دیدگاه دیگران، درک هنجارهای رفتاری، نگرش مثبت نسبت به زندگی و خودآگاهی است. همچنین شایستگی شناختی به پیشرفت تحصیلی و دستاوردهای هوشی مربوط است. توانایی استفاده از منطق، تفکر تحلیلی و استدلال انتزاعی نیز از عوامل توانمندی شناختی محسوب می‌شوند.)
- ۶- ارتقای توانمندی‌های رفتاری مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (توانمندی رفتاری شامل: ارتباط غیرکلامی از طریق حالت‌های چهره، لحن صدا، سبک لباس پوشیدن، حرکات و اشارات یا تماس چشمی، ارتباط کلامی ارائه درخواست‌های مشخص، پاسخ مؤثر به انتقاد، ابراز احساسات به طور واضح و اقدام عملی کمک به دیگران، دور شدن از موقعیت‌ها و شرایط منفی، مشارکت در فعالیت‌های مثبت.)
- ۷- ارتقای توانمندی‌های اخلاقی مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (شایستگی اخلاقی توانایی افراد در ارزیابی و پاسخگویی به ابعاد اخلاقی، عاطفی یا عدالت اجتماعی در یک موقعیت است.)
- ۸- تقویت خود تعیین‌کنندگی و خودمختاری مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. (خود تعیین‌گری یا خودمختاری، توانایی اندیشیدن به خود و اتخاذ اقدامات منطبق بر آن اندیشه است. خودتعیین‌گری به‌عنوان توانایی ترسیم مسیر آینده خود توصیف می‌شود.)

جدول ۲ - نتایج مرحله اول

شماره مؤلفه	مقدار قطعی فازی زدایی شده	وضعیت شاخص با حد ۵		ارزش فازی سؤالات	
		U	M	L	
۱	۶/۱۵	تایید	۶/۴۵	۵/۰۰	
۲	۶/۵۸	تایید	۶/۷۴	۶/۰۰	
۳	۵/۷۵	تایید	۶/۲۴	۴/۰۰	
۴	۵/۸۵	تایید	۶/۵۶	۴/۰۰	
۵	۵/۳۹	تایید	۶/۱۸	۳/۰۰	
۶	۵/۳۱	تایید	۵/۹۳	۳/۰۰	
۷	۶/۵۱	تایید	۶/۵۳	۶/۰۰	
۸	۵/۱۴	تایید	۵/۴۱	۳/۰۰	
۹	۵/۲۴	تایید	۵/۷۳	۳/۰۰	
۱۰	۴/۶۴	رد	۴/۹۱	۲/۰۰	
۱۱	۵/۶۳	تایید	۵/۸۸	۴/۰۰	
۱۲	۴/۶۴	رد	۴/۹۱	۲/۰۰	

۵/۰۰	۶/۳۷	۷/۰۰	تایید	۶/۱۲	۱۳
۳/۰۰	۵/۷۵	۷/۰۰	تایید	۵/۲۵	۱۴
۳/۰۰	۵/۶۶	۷/۰۰	تایید	۵/۲۲	۱۵

۱۷- توانمندسازی دانش‌آموزان برای غلبه بر فشار اجتماعی مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است.

۱۸- آشنایی با حقوق و وظایف اجتماعی خود و دیگران بر اساس دین و قانون مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است. نتایج نهایی بعد از همگرا شدن و اجماع نظر نخبگان در جدول شماره ۳ قابل مشاهده است

باتوجه به پیشنهاد نخبگان در مرحله اول، سه مؤلفه زیر هم به مرحله دوم افزوده شد.

۱۶- توانمندسازی دانش‌آموزان برای الگویی در بین افراد موفق اجتماعی و همسالان مؤلفه مهمی در تربیت اجتماعی است (مثل دیدن فیلم یا مطالعه کتاب یا ... درباره این افراد)

جدول ۳ - نتایج مرحله دوم

ارزش فازی سؤالات			وضعیت شاخص با حد ۵	مقدار قطعی فازی زدایی شده	شماره مؤلفه
L	M	U			
۵/۰۰	۶/۳۶	۷/۰۰	تایید	۶/۱۲	۱
۶/۰۰	۶/۷۹	۷/۰۰	تایید	۶/۶۰	۲
۴/۰۰	۵/۹۳	۷/۰۰	تایید	۵/۶۴	۳
۴/۰۰	۵/۹۳	۷/۰۰	تایید	۵/۶۴	۴
۳/۰۰	۵/۶۷	۷/۰۰	تایید	۵/۲۲	۵
۳/۰۰	۵/۶۱	۷/۰۰	تایید	۵/۲۰	۶
۶/۰۰	۶/۵۸	۷/۰۰	تایید	۶/۵۳	۷
۲/۰۰	۵/۱۲	۷/۰۰	رد	۴/۷۱	۸
۳/۰۰	۵/۸۵	۷/۰۰	تایید	۵/۲۸	۹
۲/۰۰	۵/۲۰	۷/۰۰	رد	۴/۷۳	۱۰
۵/۰۰	۶/۲۷	۷/۰۰	تایید	۶/۰۹	۱۱
۵/۰۰	۶/۰۶	۷/۰۰	تایید	۶/۰۲	۱۲
۴/۰۰	۶/۲۲	۷/۰۰	تایید	۵/۷۴	۱۳
۳/۰۰	۵/۵۳	۷/۰۰	تایید	۵/۱۸	۱۴
۲/۰۰	۵/۴۳	۷/۰۰	رد	۴/۸۱	۱۵
۱/۰۰	۵/۲۴	۷/۰۰	رد	۴/۴۱	۱۶
۵/۰۰	۶/۳۰	۷/۰۰	تایید	۶/۱۰	۱۷
۵/۰۰	۶/۴۶	۷/۰۰	تایید	۶/۱۵	۱۸

حوزه‌های مختلف قوت و ضعف سند را بر اساس چارچوب به‌دست‌آمده بررسی کرد. جدول ۴ این مقایسه را نشان می‌دهد. بدیهی است اهداف سند، بعد از تبدیل به برنامه درسی عملیاتی محدود خواهند شد ولی در مقام مقایسه برای هر هدف حداکثر ظرفیت اجرایی برنامه درسی موردتوجه قرار گرفته است. جدول ۴- مقایسه اهداف سند با نظر نخبگان

با تحلیل فازی و بعد از همگرا شدن نظر نخبگان، مطابق جدول ۳ چهار مؤلفه رد شدند و ۱۴ مؤلفه در تربیت اجتماعی به تأیید و اجماع رسیدند. این ۱۴ مؤلفه مبنای بررسی سند تحول قرار می‌گیرند.

مقایسه اهداف در سند تحول با نظر نخبگان

باتوجه به اهداف رسمی استنتاج شده از سند تحول و مبانی نظری آن می‌توان بین نظر نخبگان و سند تحول، مقایسه انجام داد و در

دوره تحصیلی	دوره اول متوسطه							دوره دوم متوسطه						
	ساحت تربیت اخلاقی-عبادی			ساحت تربیت اجتماعی-سیلمسی				ساحت تربیت اخلاقی-عبادی			ساحت تربیت اجتماعی-سیلمسی			
	1	2	3	1	2	3	4	1	2	3	1	2	3	4
شماره هدف														
۱	وابستگی عاطفی سالم		✓		✓				✓		✓			
۲	تقویت انعطاف پذیری و تاب آوری					✓				✓			✓	
۳	ارتقای توانمندی های اجتماعی		✓		✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓	
۴	ارتقای توانمندی های هیجانی													
۵	ارتقای توانمندی های شناختی	✓			✓			✓			✓			
۶	ارتقای توانمندی های رفتاری		✓		✓				✓					
۷	ارتقای توانمندی های اخلاقی	✓	✓	✓					✓	✓				
۸	پرورش بعد معنوی		✓	✓						✓				
۹	پرورش هویت مثبت	✓			✓									
۱۰	تقویت امید و باور به آینده								✓	✓				
۱۱	ایجاد شناخت برای رفتار مثبت													
۱۲	داشتن فرصت برای مداخله اجتماعی					✓	✓				✓	✓	✓	✓
۱۳	توانمندسازی دانش آموزان برای غلبه بر فشار اجتماعی					✓					✓			
۱۴	آشنایی با حقوق و وظایف اجتماعی خود و دیگران بر اساس					✓					✓			

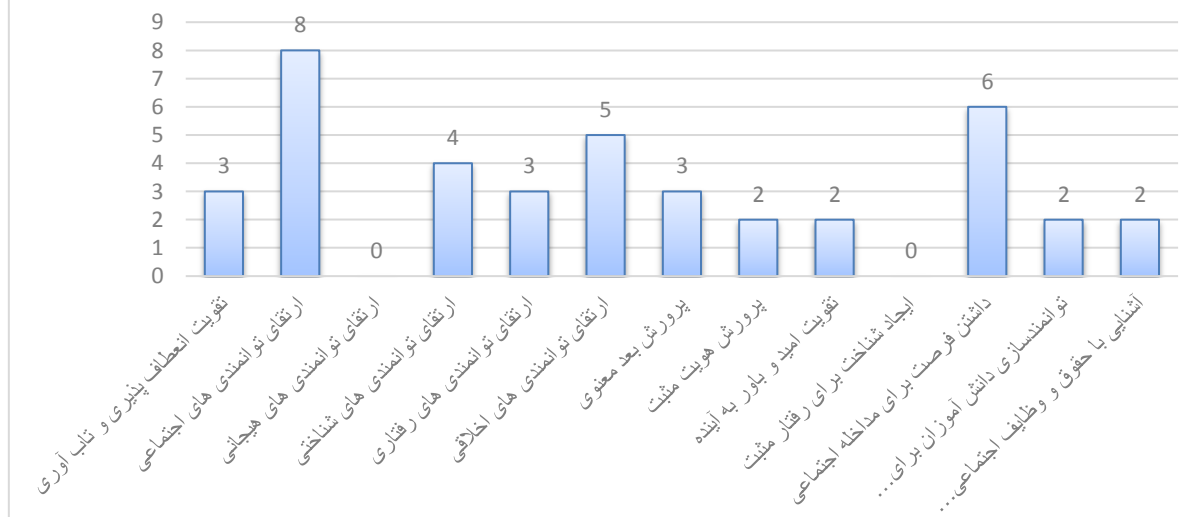
نمودار ۱ و جدول ۴ پراکندگی و فراوانی سازه‌های مدل تحول

توانمندی‌های هیجانی و ایجاد شناخت برای رفتار مثبت در سند تحول وجود ندارد. مؤلفه‌های آشنایی با حقوق و وظایف اجتماعی و توانمندسازی برای غلبه بر فشار اجتماعی و تقویت امید به آینده و پرورش هویت مثبت در دوران متوسطه در سند تحول کم‌رنگ هستند.

مثبت را نمایش می‌دهد. همان‌طور که قابل مشاهده است، بعضی از هدف‌ها پراکندگی مناسبی دارند و بعضی از اهداف نیز کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند.

با بررسی فراوانی مؤلفه‌های مدل مفهومی نخبگان در اهداف سند تحول می‌توان دید که سه مؤلفه ارتقای توانمندی‌های اجتماعی و ارتقای توانمندی‌های اخلاقی و داشتن فرصت برای مداخله اجتماعی در سند موکد و پرتکرار هستند. همچنین مؤلفه‌های ارتقای

نمودار ۱- فراوانی مولفه های مدل مفهومی نخبگان در اهداف سند تحول

نتیجه گیری

در این پژوهش مدلی برای تربیت اجتماعی اخلاقی معرفی شده است که با رویکرد مثبت گرا در روان شناسی مطابقت دارد. از بین ۵ مدل اصلی تحول مثبت جوانان، مدل کاتالانو با پانزده مؤلفه به علت جامعیت و هماهنگی فرهنگی انتخاب شد و این مدل در معرض نظر نخبگان قرار داده شد تا از اجماع نظرات ایشان، مدلی بومی برای تربیت اجتماعی استخراج شود. از آنجاکه سند تحول بنیادین بر اساس بنیان های اسلامی و فرهنگ ایرانی تدوین شده است، مدل استخراج شده توسط نخبگان هم کاملاً همسو با این بنیان ها است. بعد از اجرای روش دلفی، ۳ مؤلفه از مدل کاتالانو (تقویت خودمختاری، تقویت خودکارآمدی، تقویت هنجارهای اجتماعی) مورد اجماع قرار نگرفت و حذف شدند. به نظر می رسد اولویت نخبگان در تربیت اجتماعی، توانایی مرتبی در تغییر و بهبود اجتماع است تا پذیرش شرایط اجتماعی که در آن به سر می بریم. همچنین اجتماع نیز در رتبه بالاتری نسبت فرد قرار دارد. دو مؤلفه مقاومت در برابر فشار اجتماعی و آشنایی با وظایف و حقوق اجتماعی با پیشنهاد و اجماع نخبگان به مدل اضافه شدند و نهایتاً مدل ۱۴ مؤلفه ای مورد اجماع قرار گرفت. سند تحول آموزش و پرورش در ساحت های سیاسی - اجتماعی و اخلاقی - عبادی نیز در دو دوره متوسطه بررسی شدند و مؤلفه های آن استخراج گردید. نتایج این بررسی نقاط قوت و ضعف سند را بر اساس مدل ۱۴ مؤلفه ای نخبگان بیان می کند. نتیجه مقایسه اهداف در سند تحول و مدل نخبگان نشان می دهد که سند تحول و مدل نخبگان درباره تربیت اجتماعی دارای توافق نسبی هستند و سه مؤلفه ارتقای توانمندی های اجتماعی و ارتقای توانمندی های اخلاقی و فرصت مداخله اجتماعی در سند مورد تأکید زیاد است. ۴ مؤلفه در سند تحول کمتر مورد توجه قرار گرفتند به ترتیب تقویت هویت مثبت و تقویت باور به آینده و آموزش غلبه بر فشار اجتماعی و آشنایی با حقوق و وظایف اجتماعی هستند. دو مؤلفه ایجاد شناخت برای رفتار مثبت و ارتقای مهارت های هیجانی که توسط نخبگان تأیید شده اند در سند تحول وجود ندارند. این دو مؤلفه بر اساس پژوهش های پیشین در تربیت اجتماعی مورد تأکید هستند. ارتقای شایستگی های هیجانی توان فرد را برای

شناخت هیجانات خود و دیگران تقویت می کند، شخص را برای کنترل هیجانات توانمند می سازد و زمینه ارتباط بهتر و حل اختلافات را در جامعه میسر می کند. همچنین ایجاد شناخت برای رفتار مثبت و شناخت مداخلات مثبت، واکنش مثبت افراد در محیط اجتماعی به رفتارهای مطلوب است. این مؤلفه به اجتماع برای تقویت رفتارهای مثبت کمک می کند؛ لذا افزودن این اهداف به برنامه های اجرایی سند تحول مفید به نظر می رسد و برای بازنگری های ادواری پیشنهاد می شود. سند تحول به خوبی برای ارتقای شایستگی های اجتماعی و اخلاقی و شناختی هدف گذاری کرده است و به فرصت سازی برای مداخلات اجتماعی جوانان توجه کرده است.

توافق در بیشتر مؤلفه های این مدل با مدل های بین المللی پنج گانه تربیت اجتماعی مثبت گرا، توانایی آن برای کاهش آسیب های اجتماعی و ارتقای سلامت اجتماعی نشان می دهد.

نتایج این پژوهش برای بازنگری بعدی سند تحول و تدوین آیین نامه های اجرایی سند مفید خواهد بود. مدارس می توانند از مدل ارائه شده در این پژوهش برای تقویت ابعاد تربیتی در ساحت های اجتماعی و اخلاقی استفاده کنند. مدل های مختلف تحول مثبت جوانان به صورت بین المللی و تقریباً در همه کشورها مورد استفاده قرار می گیرد لذا طراحان برنامه درسی در همه مقاطع تحصیلی و همچنین در دانشگاه ها؛ می توانند از نتایج اجرای مدل ها برای بهبود برنامه درسی کشور استفاده ببرند. همچنین ارائه طرح درس های تلفیقی به عنوان پیشنهاد در آموزش های اجتماعی و اخلاقی در مدارس مورد تأکید است.

این پژوهش در زمان همه گیری بیماری کووید انجام شده و ملاقات و دسترسی به افراد با محدودیت روبرو بوده است. تعمیم پذیری مدل برای خارج از فرهنگ اسلامی ایرانی نیز، نیازمند پژوهش های بیشتر است. بررسی بقیه مدل های تربیت اجتماعی با سند تحول و گسترش جامعه نخبگان در روش دلفی و همچنین پیگیری اهداف تربیت اجتماعی در سطح کلاس درس، می تواند در پژوهش های آینده انجام شود.

Cultural Revolution. Educational Innovations, 76(19): 185-213.

11. Hassani A. (2022). A critique on the goals of religious and moral education approved by the Supreme Council of Education. *Two Quarterly Journal of Philosophy of Education*, (7).
12. Desori S, Sarmadi M. (2014). Dissertation: Analyzing the Philosophical Foundations of the Fundamental Reform Document of Iran's Education System. <https://elmnet.ir/article/10816517-71620/Analysis-of-philosophical-fundamentals-of-fundamental-documents-of-Iran's-education-and-training-system>.
13. Qi Sh, Hua F, Zho Zh, Shek Daniel T. (2020). Trends of Positive Youth Development Publications (1995–2020): A Scientometric Review. *Applied Research in Quality of Life*. <https://doi.org/10.1007/s11482-020-09878-3>.
14. Ciocanel O, Power K, Eriksen A, Gillings K. (2017). Effectiveness of Positive Youth Development Interventions: A Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(3): 483-504. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0555-6>.
15. Taylor R, Oberle E, Durlak W. (2017). Promoting Positive Youth Development Through School-Based Social and Emotional Learning Interventions: A Meta-Analysis of Follow-Up Effects. *Child Development*, 88(4): 1156-1171. <https://doi.org/10.1111/cdev.12864>.
16. Zhu X, Shek D. (2020). Impact of a positive youth development program on junior high school students in mainland China: A pioneer study. *Children and Youth Services Review*, 114, 105022. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105022>.
17. Lerner R, Lerner J, Benson J B. (2011). *Positive Youth Development*, Volume 41 (1 edition). Academic Press.

سیاسگزاری: انجام این پژوهش بدون همکاری نخبگانی که در فرایند طولانی دلفی شرکت کرده‌اند ممکن نبود. صمیمانه از ایشان سپاسگزارم.

References

1. Jacobson Michael J, Levin James A & Kapur M. (2019). Education as a Complex System: Conceptual and Methodological Implications. *Educational Researcher*, 48(2): 112-119.
2. Supreme Council of Education. (2012). Document of the fundamental transformation of education.
3. Kardan A M. (2005). Basic principles and rules in social education. *Applied issues of Islamic education and training*, 1(1): 141-145.
4. Guthrie James W. (2003). Macdonald - Putnam. Macmillan Reference USA.
5. Ziyai V. (2016). A comparative study of wisdom from Sternberg's point of view and reason from Mirza Mehdi Esfahani's point of view and their implications in moral education (doctoral thesis). University of Tehran.
6. Marwarid M, Hemti Moghadam A R. (2010). Goodness, moral obligation and divine order: a comparative study of Adams and Shiite thinkers. (Institute of Islamic Sciences and Culture). Islamic Science and Culture Research Institute.
7. Madani Far M R, Sajjadih N. (2015). The epistemic structure of Islamic education philosophies: fundamentalism or coherence? *Education*, 123(31): 9-32.
8. Supreme Council of Education. (1988). Approvals of the Supreme Council.
9. Abadi M; and Nili Ahmadabadi M. (2013). Analytical investigation of the goals of social education in Iranian education and comparing it with the views of Allameh Tabatabai. *Islamic Education*, 16(8): 79-100.
10. Keramti E, Kazemi A, Hosseini S K. (2020). Analysis of the content of Persian books in elementary school based on the indicators of the Supreme Council of

18. Safari Fard R, Nikkhah A, Masoumeh A. (2019). The role of interpersonal communication in the positive transformation approach of youth. In CIVILICA. The fifth national school psychology conference, May 31 (v. 5).